

Освітні втрати молодших школярів з читання: підходи до діагностики та компенсації

Вашуленко Оксана,
науковий співробітник відділу початкової освіти
ім. О. Я. Савченко
Інституту педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна,
e-mail: vash.ksenia@gmail.com

Відповідно до Державного стандарту початкової освіти, кожна з ключових компетентностей, що є обов'язковою для випускника Нової української школи, містить спільні наскрізні вміння, які мають розвиватися впродовж усього життя і впливають на становлення ключових компетентностей в учнів. Серед цих умінь, що є спільними і вагомими для оволодіння ключовими компетентностями, на першому місці стоїть **уміння читати і розуміти прочитане**. Адже читання є найважливішим способом засвоєння базової інформації, специфічною формою комунікативно-пізнавальної діяльності особистості, одним із основних чинників її саморозвитку. Від рівня сформованості навички читання багато в чому залежить успішність навчання з усіх предметів.

Важливо зауважити, що, за нашими дослідженнями, дистанційне навчання, викликане COVID–19, негативно позначилося на розвиткові навички читання в цілому. А через повномасштабне військове вторгнення Росії в Україну початкова освіта постала перед новими небаченими викликами й проблемами. Наші учні зазнали значних втрат у навчанні, які спричинені військовою агресією, яка й зараз продовжує залишати свій слід на якості освіти дітей і сформованості в них необхідних навичок.

Актуальною потребою сьогодення є виявлення і подолання освітніх втрат в оволодінні українськими школярами програмовим змістом з читання, які спричинені військовою агресією та нестабільністю освітнього процесу під час пандемії. Насамперед, потрібно здійснити моніторинг результатів навчання

здобувачів освіти з використанням діагностичного інструментарію. Адже неможливо вирішити проблему, не розуміючи її глибини і складності.

Оволодіння учнями початкових класів навичкою читання здійснюється у взаємозв'язку смислового і технічного складників. Діагностиці підлягають усі компоненти навички читання вголос.

Смислова сторона читання передбачає розуміння школярами: значень переважної більшості слів, ужитих у тексті як у прямому, так і в переносному значеннях; змісту кожного речення тексту, смислових зв'язків між ними, окремими частинами тексту (абзацами, епізодами, главами); фактичного змісту прочитаного (вся сюжетна лінія, події, факти, зв'язки, дійові особи, діалоги, узагальнення, значення слів тощо); основного смислу прочитаного (усвідомлення смислу описаних фактів, подій, вчинків персонажів, розуміння підтексту (3–4 кл.), ідеї, основної думки твору (2–3 кл. з допомогою вчителя).

У процесі діагностування розвитку смислової сторони читання враховуються рівні розуміння (фактичний зміст, основний смисл), параметри розуміння (повнота, точність, глибина).

На розуміння учнем змісту прочитаного впливають рівні сформованості інших якостей читання.

Технічна сторона читання охоплює такі компоненти: спосіб читання, правильність, темп читання і виразність (яка також залежить і від розуміння). Кожний компонент і їх сукупність підпорядковуються смисловій складовій читання, що є провідною в читацькій діяльності. Тобто, повноцінним вважається тільки таке читання, якщо читачем досягається розуміння прочитаного.

Для вивчення стану сформованості навички читання педагог добирає незнайомий учням текст. Запропонований для читання текст повинен відповідати таким вимогам: бути доступним за змістом та лексико-граматичним матеріалом, містити прості синтаксичні структури; урахувати інтереси та вікові особливості молодших школярів; мати виховну/освітню цінність; відповідати певному обсягу; розмір і тип шрифту, відстань між рядками, колір

букв має відповідати нормативним вимогам до друкованої продукції для дітей молодшого шкільного віку; мати яскраво виражений сюжет; бути незнайомим учням; бути розміщеним на одній сторінці; не містити ілюстрації.

Для кожної вікової групи учнів тексти мають відрізнятися обсягом, складністю змісту, мовою, побудовою речень, розміром шрифту і т. ін. За жанром, тематикою та формою викладу інформації найбільш ефективним і доступним матеріалом для молодших школярів вважаються казки, художні і науково-художні оповідання.

Діагностика технічної складової навички читання здійснюється індивідуально. Учень починає читати текст вголос у звичних навчальних умовах. Учитель непомітно контролює такі показники, як спосіб, правильність, темп читання і так само непомітно фіксує результати.

Вивчення рівня розуміння учнями змісту прочитаного здійснюється у процесі письмової перевірки. Діагностувальна робота будується на основі художнього або науково-художнього тексту та завдань різного рівня складності. Орієнтиром для створення робіт може бути досвід міжнародних досліджень моніторингу навчальних досягнень учнів (PISA, TIMSS) та загальнодержавний моніторинг якості початкової освіти «Стан сформованості читацької та математичної компетентностей випускників початкової школи» (2018 р.). Відповідно до цих досліджень когнітивні результати (вміння) структуруються за такими категоріями: знання і розуміння; застосування; міркування. Таким чином завдання в запропонованих роботах подаються за ієрархією розумових процесів, а саме:

- на розпізнавання, ідентифікацію навчального змісту, просте його відтворення по пам'яті чи за наданим зразком, застосування знань або способів дії за звичних навчальних умов і типових ситуацій;

- на відтворення відомого шляху міркування або застосування засвоєного способу діяльності;

- на творче застосування навчального досвіду в ситуаціях, наближених до життєвого контексту.

Спочатку учні читають/перечитують самостійно текст, а потім виконують завдання на перевірку розуміння змісту прочитаного. Завдання до текстів передбачають перевірку такої групи читацьких умінь: знаходження в тексті інформації, поданої очевидно або опосередковано; робити на основі тексту прості висновки; усвідомлювати композиційно-сміслову структуру тексту; інтерпретувати й узагальнювати текстову інформацію; розуміти значення незнайомих слів, словосполучень, пряме і переносне значення слів тощо; аналізувати та висловлювати оцінювальні судження за змістом прочитаного тексту (Діагностика та механізми подолання втрат у навчанні молодших школярів, 2023, с. 10-11).

Остаточний висновок про рівень розвитку навички читання в того чи іншого учня можна виносити лише на основі сукупних даних по кожному з компонентів читання. На основі даних вимірювань важливо розробити стратегію роботи з виявленими результатами, упроваджувати компенсаційні заходи для подолання освітніх втрат. Очевидно, що компенсація освітніх втрат молодших школярів з читання має бути тривалим і варіативним процесом. Доцільними кроками, які дадуть змогу продуктивно працювати над компенсацією навчальних втрат з читання, вважаємо такі: установлення навчальних втрат учнів; розроблення плану надолуження прогалин відповідно до отриманих результатів; особлива увага до мотивації учнів; урізноманітнення форм роботи; використання продуктивної системи вправ і завдань; диференційований підхід до формування й розвитку навички читання.

Список використаних джерел

1. Діагностика та компенсація освітніх втрат у загальній середній освіті України : методичні рекомендації (2023). За загальною редакцією О. М. Топузова. Київ : Педагогічна думка. <https://doi.org/10.32405/978-966-644-736-7-2023-190>